

A mai moldvai csángómagyar folklórgyűjtés

A mai moldvai csángó folklórgyűjtésnek mint a romániai magyar folklórgyűjtés egyik részének szakmai központja a Társadalom- és Politikai Tudományok Akadémiájának keretében működő kolozsvári Folklór Osztály. 1949 márciusában alakult, s feladata, a román folklór gyűjtésével együtt, az együttélő magyar nemzetiség folklórájának kutatása, valamint a román—magyar folklórkapcsolatok tanulmányozása. Az Osztály, amely annak idején minden előzmény nélkül, üres falak közt kezdte meg munkáját, két évtized múltán nemzetközi szinten is számottevő folklórchívummal; román, magyar és szász folklórranyaggal rendelkezik.

Egyéb tennivalók közt a moldvai csángómagyar folklórkutatáshoz nem sokkal az Osztály megalakulása után, már 1950 szeptemberében hozzáfogtunk, s 1958-ig Moldvába számos gyűjtőutat szerveztünk. E sorok írója például tizenegyszer járt ott — olyan gyűjtőúton is, amely harminc napig tartott; ezenkívül három ízben dolgozott egy-egy Kolozsvárra hívott kitűnő mesemondóval.

A kutatást a moldvai magyarok mindhárom etnikai-nyelvjárási csoportjára: a Roman vidéki úgynevezett északi csángókra, a Bacău környéki déli csángókra, valamint a Bacău és Onești közti viszonylag nagy területen élő székelyes csángókra kiterjesztettük.¹ Gyűjtőink eddig összesen harminckét faluból hoztak felszínre több-kevesebb folklórranyagot.

A gyűjtés technikájának megfelelően archívumunkban a folklórranyag háromféle, éspedig: népköltési szövegek; énekelt szövegek dallamukkal együtt, hallás után gyűjtve; végül magnetofonfelvételek, vagyis akár népköltési, akár népzenei alkotások hangszalagra véve. Ezt a gyűjtéstechnikailag háromféle módszerű-értékű anyagot egymástól megkülönböztetve, 1966. október 1-én kimutatást állítottam össze az archívumunkban őrzött moldvai csángómagyar folklórról. Azok a faluk, amelyekből jelentősebb gyűjtésünk van, betűrendben a következők:

Elhangzott 1971. július 22-én a IV. Slănic-Moldova Fesztivál tudományos ülésén.

¹ A moldvai csángómagyar folklórgyűjtés történetéről, a három település-csoport térképével, l. Szabó T. Attila: A moldvai csángó nyelvjáráskutatás története. Magyar Nyelvjárások, V. Bp. 1959, 3—41.

	Szöveg	Szöveg és dallam	Magnó-felv.	Összesen
Bogdánfalva — Valea Seacă	150	20	50	220
Forrófalva — Faraoani	15	30	35	80
Frumósza — Frumoasa	10	60	35	105
Gyoszen — Geoseni	345	65	75	485
Klészse — Cleja	60	105	150	315
Külsőrekecsin — Fundu Răcăciuni	10	115	95	220
Lészped — Lespezi	295	170	165	630
Lujzikalagor — Luizi-Călugăra	15	45	75	135
Pusztina — Pustiana	75	100	50	225
Szabófalva — Săbăoani	40	5	95	140
Trunk — Galbeni	235	520	200	955
Más faluk ²	190	355	90	635
Összesen	1440	1590	1115	4145

Amint látható, mennyiségi vonatkozásban a déli csángó Trunk jár az élen: itt a falu egész folklórája kiterjedő többszöri nagyarányú gyűjtőmunkát folytattunk. Jelentősebb zenegyűjtés folyt Lészpeden, Klészsen és Bogdánfalván; nagyobb mesegyűjtés Gyoszenban, Lészpeden és Bogdánfalván. Ha a fenti számadatokat folklórműfajok szerint rendezzük át, a következő képet nyerjük:

	Szöveg	Szöveg és dala m	Magnó-felv.	Összesen
Mese ³	300	—	75	375
Ballada	70	190	160	420
Dal	40	1375	670	2085
Hangszeres zene	—	25	205	230
Gyermekjáték és vers	105	—	—	105
Szokásleírás	50	—	—	50
Köszöntő ⁴	35	—	—	35
Tánczó	345	—	—	345
Találós kérdés	340	—	—	340
Közmondás	100	—	—	100
Egyéb ⁵	55	—	—	55
Összesen	1440	1590	1115	4145

² A többi falu, szintén betűrendben: Berigyest — Berindești, Csík — Ciocani, Diószeg — Tuta, Esztufuj — Stufu, Gajdár — Găidaru, Jugán — Iugani, Kelgyest — Pildești, Ketrest — Chetriș, Lábnik — Vladnic, Magyarfalu — Unguri, Nagypatak — Valea Mare, Nicolae Bălcescu (volt Újfalu — Satu Nou), Onest — Onești, Ploskucén — Ploșcuțeni, Rácsila — Racila, Somoska — Somușca, Szőlőhegy — Pîrgărești, Szitás — Nicorești, Tamás — Tămași, Templomfalva — Biserica Slănic és Újfalu — Satu Nou.

³ Az AaTh katalógus értelmében (Antti Aarne—Stith Thompson: *The Types of the Folktale. A Classification and Bibliography. Second Revision.* FFC. 184. Helsinki, 1961), csekélyebb mennyiségű mondagyűjtésünket is ide számítva.

⁴ Részint az esztendő jeles napjaihoz, részint az emberi élet fordulóihoz kapcsolódó ünnepi köszöntőversek.

⁵ Siratóénekek, ráolvasások, babonák stb.

Ez az összesítés jól tükrözi a gyűjtési technikát is. Gyűjtőmunkánkban 1953-tól használjuk rendszeresen a magnetofont: azóta a dalok, balladák valamennyi versszakát hangszalagra vesszük, s a hangszeres zene, valamint a népi próza nagyobb arányú, rendszeresebb összegyűjtéséhez is hozzáfoghattunk. A hallás utáni gyűjtés, az első éveket leszámítva, kizárólag az úgynevezett apró műfajokra korlátozódik.

Anyagunk a maga mennyiségével a több mint száz év óta folyó moldvai csángómagyar folklórgyűjtés összes eddigi eredményeit⁶ messze fölülmúlja. Jelentőségét azonban korántsem a mennyiség határozza meg, hanem elsősorban az a minőség, amelyet mind a magyar, mind az összehasonlító folklórkutatás számára képvisel. Ezt a minőséget három irányból próbálom megközelíteni:

a) A moldvai csángó folklór nemcsak a romániai magyar, hanem az egész magyar folklórban a *legarchaikusabb*, hisz hordozói a magyar folklórterület legkeletibb peremvidékén laknak, és vagy románokkal együtt élnek, vagy román környezetükben többé-kevésbé nyelvszigeteket alkotnak. E folklórban olyan patinás műfajok (rég stílusú népdalok, siratóénekek, balladák stb.) virágzanak, amelyek másutt már elenyésztek vagy elenyészőben vannak — illetőleg e műfajoknak olyan régi történeti rétegei, csoportjai öröklődtek át mára, amelyeken a fejlődés máshol általában túljutott. Például sok úgynevezett régi vagy klasszikus ballada, amely valaha az egész magyar népköltészetben honos volt, napjainkra vagy kizárólag, vagy túlnyomórészt a moldvai csángó folklórba húzódott vissza, b) Szoros összefüggésben archaikus jellegével, a moldvai csángó folklór az egész magyar folklórban a *legélőbb* és a *leggazdagabb*. Ebből következően Moldvában számos olyan folklórfolyamat vagy jelenség (melizmákkal ékített dallamok csoportos éneklése, balladarögtönzés, halottsirató, prózai és verses átdolgozás egyik nyelvről a másikra, régi alkotások aktualizálódása stb.) figyelhető meg virágjában, amely a folklórfejlődés általános elmélete számára is tanulságokat kínál, c) Végül harmadszor, de nem utolsósorban, a moldvai csángómagyar folklór az *interetnikus* kapcsolatok egyik klasszikus csomópontja: bőségesen veszi át, olvasztja-hasonítja magába a délkelet-európai, elsősorban a román folklórhatásokat.

A moldvai magyar folklór e tulajdonságai nem relatív, hanem abszolút súlyúak és értékűek: abszolút jelentőségűek. A csángó folklór az egész magyar folklórban szembeűnően a legarchaikusabb, leggazdagabb és legsajátosabb. A régi moldvai magyar folklórnak a letűnt századok mélyéből hangzó üzenete megrendítő és fölemelő hatással van a mai emberre, tudományos anyagként pedig nem sejtett távlatokat villant fel a kutatás számára. Épp ezért akár a romániai magyar folklórkutatás általános és alapvető feladatait, akár a román—magyar interetnikus kapcsolatokat állítjuk előtérbe, figyelmünknek fokozottan a moldvai csángó folklór felé kell irányulnia. Annál is inkább, mert a csángók nagyon mélyről indultak el a szocializmus útján, a gazdasági-társadalmi és kulturális fölemelkedés magaslatai felé — márpedig minél meredekebb az út, amelyen egy népesség a múltból a jövő felé halad, annál könnyeb-

⁶ A múltban közzétett kevés számú moldvai csángó népköltési szövegre vonatkozólag I. Benkő Loránd—Lőrincze Lajos: Magyar nyelvjárási bibliográfia 1817—1949. Bp. 1951, 216—8. és Kovács Ágnes: Népmesegyűjtés. Útmutató füzetek a néprajzi adatgyűjtéshez, III. Bp. 1956, 39.

ben és gyorsabban elhullatja vagy eldobálja régi, hagyományos anyagi és szellemi javait.

Könyveinkben, tanulmányainkban a csángómagyar folklór értékeit igyekeztünk föltárni és érvényesíteni:

Moldvai csángó népdalok és népballadák című forráskiadványunkban 200 alkotást (54 balladát és 146 dalt) közöltünk, egy részüket dallammal.⁷ A bevezető tanulmányban megkíséreltük vázolni a moldvai csángó népköltészet és népzene fontosabb kérdéseit. A Kötöttem bokkrétát című gyűjteményben, más romániai magyar néprajzi vidékek anyagával együtt, újabb 35 ballada és dal látott nyomdafestéket, mind dallammal.⁸ A balladák közlését a Jávorfá-muzsika című gyűjteménnyel folytattuk: az egész romániai magyar népballada-költészetnek ebben a szintézisében további 16 régi, ritka csángó balladát tettünk közkinccsé.⁹ Kallós Zoltán magisztrális gyűjteményében, az erdélyi anyag mellett, egyszerre újabb 127 moldvai csángó ballada látott napvilágot, jórészt dallammal.¹⁰ Az egyes balladákról szóló tanulmányaink közt Farkas István balladája kapcsán első ízben adtunk hírt a jelenkori magyar folklórban a balladarögtönzés létezéséről.¹¹

Jagamas János zenefolklór-vizsgálatai arra az eredményre vezettek, hogy a moldvai csángó népzene, sajátosságainál fogva, önálló magyar népzenei dialektust alkot.¹²

A prózára térve, a Moldvai csángó népdalok és népballadák folytatásaként kéziratban elkészítettük a Moldvai csángó népmesék és anekdoták (1959) gyűjteményét, 125 alkotással. Jelenleg Baka András, a néhai kiváló gyoszéni tréfamester közel másfélszáz anekdotáját rendezzük sajtó alá. A legjobb csángó mesemondók közül érdemes megemlíteni az azóta már elhunyt Antal Györgyöt Bogdánfalváról, valamint Demeter Antiné Jánó Annát Rácsiláról; Bakától eltérően, mindketten a tündérmesékre specializálták magukat. Irodalomtörténeti jelentőséget nyert az a trunki „Lúdas Matyi“ típusú népmesénk (AaTh 1538), amelynek ismeretében föltehető, hogy Fazekas Mihály Lúdas Matyi című kiséposzának (1804), a magyar irodalom e klasszikus remekművének ötletét épp Moldvából hozta magával, hol a törökök elleni osztrák—orosz hadjárat során 1788—89-ben hónapokig időzött.¹³

Összes említett munkánk, amennyire tárgyköre engedi, a román—magyar folklórkapcsolatokkal is bőven foglalkozik, Osztályunk profiljának megfelelően azonban a kapcsolatok egyes vonatkozásait külön tanulmányokban is megvizsgáltuk. A verses költészet körében, több részlet-

⁷ Faragó József—Jagamas János: Moldvai csángó népdalok és népballadák. Bukarest, 1954.

⁸ Szegő Júlia—Sebestyén Dobó Klára: Kötöttem bokkrétát. 150 népdal. Bukarest, 1958.

⁹ Faragó József: Jávorfá-muzsika. Népballadák. Bukarest, 1965.

¹⁰ Kallós Zoltán: Balladák könyve. Élő hazai magyar népballadák. Szabó T. Attila gondozásában. Bukarest, 1970.

¹¹ Faragó József: Farkas István balladája. NyIrk. II (1958), 19—44.

¹² János Jagamas: Beiträge zur Dialektfrage der ungarischen Volksmusik in Rumänien. In: Studia memoriae Béláe Bartók sacra. Bp. 1956, 469—501.

¹³ Faragó József: Egy moldvai csángó Lúdas Matyi-mese. NyIrk. IV (1960), 255—68.

kutatás mellett,¹⁴ két román népballada moldvai magyar átvételét tisztáztuk: a méltán híres Bărănyka legkésőbb XVIII. századi, Györgyike és Ilona balladája pedig újabb, XX. századi kölcsönzés.¹⁵ A próza kapcsolatainak területéről szintén több eredményre hivatkozhatunk: Ștefan cel Mare, a XV. századi legendás moldvai román fejedelem emléke a mai moldvai csángó hagyományokban,¹⁶ valamint a XIX. századi román irodalom két klasszikusa: a költő Mihai Eminescu és a prózaíró Ion Creangă egyes meséinek folklorizálódása, behatolása a moldvai magyar népköltészetbe.¹⁷

A felsorolt részleteredményeken túlmutatva, egészében a moldvai magyar folklór legnagyobb értéke mai ismereteink szerint kétségtelenül a régi csángó balladaköltészet. A csángó balladák feltárása és tanulmányozása ugyanolyan korszakos esemény folklorisztikánk történetében, mint jó száz évvel ezelőtt az ó-székely balladák felfedezése volt. A régi csángó balladák az ó-székely balladák egyenrangú, egyenértékű társaitestvérei, a magyar balladaköltészet aranyalapját valósággal megkétszereztek. A magyar balladakutatásban új távlatokat nyitottak, s épp ezért a szakirodalomban is páratlan pályát futottak. 1954-ben, Csanádi Imre—Vargyas Lajos összesítő magyar népballada kiadványában (Röpülj, páva, röpülj) 225 közül 13, vagyis 5,77% volt a moldvai csángó ballada. 1968-ban, Ortutay Gyula—Krizsa Ildikó újabb reprezentatív válogatásában (Magyar népballadák), 270 között számuk már 48-ra, azaz 17,77%-ra ugrott. Hasonlóan jó a helyzet a román fordításokkal is. 1960-ban, Haralambie Grănescu romániai magyar balladaskönyvében 4 moldvai csángó ballada kapott helyet, 1971-ben, az együttélő nemzetiségek balladáinak antológiájában, ez a szám 7-re növekedett.¹⁸ Legmeglepőbb azonban, Ninon A. M. Leader tollából, a cambridge-i Egyetemi Nyomda 1967-es remekműű kiadványa (Hungarian Classical Ballads and their Folklore), a régi magyar népballadának ez az angol nyelvű gyűjteménye, amelyben 58 fordítás közül 9 moldvai csángó ballada (15,5%!) kapcsolódott be a válogatott nemzeti folklórjavak nemzetközi vérkeringésébe.

Két évtizede foglalkozva a csángómagyar folklórral és fokról fokra mind jobban megsejtve gazdagságát, egy helyt azt írtam, hogy összes szépségeinek és értékeinek feltárásához nemhogy egy folklorista élete, hanem talán még egy munkaközösség több emberöltőnyi fáradozása sem

¹⁴ Mitruly Miklós: Adalékok a román—magyar népköltészeti kapcsolatok kérdéséhez. Motívum- és balladaátvétel a román folklórból. *Studia Universitatis Babeş-Bolyai. Series Philologia VII* (1962), fasc. 2, 67—81. Almási Istvánt Román refrének a moldvai csángók népdalaiban. *NyIrK. X* (1966), 119—24.

¹⁵ Farágó József: Variantele maghiare ale „Mioriței“. *Limbă și literatură*, V. Buc. 1961, 357—69. Mitruly Miklós: Adrian Fochi, Miorița. *NyIrK. IX* (1965), 200—4. — Farágó: Györgyike és Ilona balladája. *Uo. VII* (1963), 191—213.

¹⁶ Uő: Ștefan cel Mare a moldvai csángó néphagyományokban. *Utunk XII* (1957. jún. 27.), 26. sz. 5.

¹⁷ Uő: Eminescu Bolond Kalinjának szabófalvi magyar változata. *Igaz Szó XII* (1964), 5. sz. 836—41. — Uő: Creangă egyik meséje a moldvai csángó népköltészetben. *NyIrK. IV* (1960), 83—103. és Creangă-mesék a magyar népköltészetben. *Utunk XIX* (1964. dec. 25), 52. sz. 8.

¹⁸ *Balade populare maghiare din R.P.R. În românește de H. Grănescu. Prefață de Mihai Pop. Colecția Miorița. Buc. 1960. — Întrecerea florilor. Poezii din folclorul naționalităților conlocuitoare. Antologare și traducere de H. Grănescu. Prefață de Ovidiu Papadima. Buc. 1971.*

volna túlságosan sok. Természetes azonban, hogy a munka javát lehetőleg magunknak kell elvégeznünk, s minél kevesebbet utódainkra hagyunk. Szeretnénk, ha moldvai csángómagyar kutatásaink tanulságai hozzájárulnának az egész hazai, s ezen át az egyetemes folklorisztika kincsestárának gyarapításához.

FARAGÓ JÓZSEF